

Social Sciences Indexed

International
SOCIAL MENTALITY AND
RESEARCHER THINKERS JOURNAL
Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
SMARTjournal (ISSN:2630-631X)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

2019

Vol:5, Issue:19

pp.844-856

www.smartofjournal.com

editorsmartjournal@gmail.com

ERMENİ HARFLİ KIPÇAK TÜRKÇESİNDE YAPIM EKLERİ

CONSTRUCTION SUFFIXES USED IN THE KIPCHAKS TURKISH WITH ARMENIAN LETTERS

Dr. Hakan SARITİKEN

Gençlik ve Spor Bakanlığı, Gaziantep/Türkiye

ORCID: 0000-0002-0805-7330

Article Arrival Date : 03.03.2019

Article Published Date : 14.05.2019

Article Type : Review Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31576/smryj.291>

Reference : Saritiken, H. (2019). "Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde Yapım Ekleri", International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal, 5(19): 844-856

ÖZET

Kıpçakların çok geniş coğrafyalara yayılmış olmaları, Kıpçak Türkçesinin çok farklı alfabe ve biçimlerle kullanılmasına sonucunu ortaya koymuştur. 11. yüzyıldan itibaren Ermenilerle bir arada yaşayan Kıpçaklar, eserlerini Ermeni harfleriyle yazmışlar ve netice olarak yaklaşık dört asır boyunca Deşt-i Kıpçak'ta kullanılmış olan Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi ortaya çıkmıştır. 4. yüzyılda Papaz Mesrop tarafından otuz altı harf içeren alfabeye sonradan iki harf daha eklenerek otuz sekiz harfli Ermeni Alfabesi meydana getirilmiştir. Kıpçakların da bu harfleri kullanarak ortaya koydukları yüz on iki adet eserden bahsedilmektedir. Günümüze kadar ulaşan bu eserler, Viyana Milli Kütüphanesi, Matenadaran Eski El yazmalar Enstitüsü, Lehistan-Varşova Arşivi gibi Avusturya, Hollanda, İtalya, Romanya, Fransa, Rusya, Ukrayna ve Ermenistan olmak üzere dünyanın çok çeşitli ülkelerine ait kütüphanelerde muhafaza edilmektedir. Bu çalışmada Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesiyle yazılmış olan bu eserlerden üzerinde çalışma yapılmış ve ulaşılabildiğimiz; Alğış Bitiği (AB), Kaments Vakayinamesi (KV), Kıpçakça Zebur (KZ), Töre Bitiği (TB) eserleri üzerinde yapılan çalışmalardan yapım eklerini tespit etmeye çalıştık. Adı geçen eserlerden yola çıkarak başlıklarını verdiğimiz yapım eklerini, yine aynı metinlerden örnekledirmeye çalıştık.

Anahtar Sözcükler: Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi, Alğış Bitiği, , Kıpçakça Zebur, Kaments Vakayinemesi, Töre Bitiği

ABSTRACT

The fact that the Kipchaks have spread over a wide range of geographies has resulted in the use of Kipchak Turkish in very different alphabets and forms. Kipchaks who have lived with Armenian since 11th century have written their creations using Armenian letters and, consequently, Kipchaks Turkish with Armenian letters which was used in Cumania for nearly four centuries came up. In 4th century, priest Mesrop added two letters to the 36-letters alphabet and created the Armenian alphabet containing 38 letters. It has been mentioned that Kipchaks also produced 112 creations using these letters. These products which have survived up to the present are taken care of in libraries of various countries of the world, including Austria, Netherlands, Italy, Romania, France, Russia, Ukraine, and Armenia, such as Austrian National Library, Mesrop Mashtots Institute of Ancient Manuscripts, Poland-Warsaw Archive. In this study, we tried to determine the construction suffixes from the studies carried out on the "Alğış Bitiği", Psalm in Kipchak language, "Töre Bitiği", Kamenets case which were written in Kipchak Turkish with Armenian letters and have been studied on and are reachable. Based on the works mentioned above, we tried to give examples from the same texts for the construction suffixes we mentioned.

Key words: Kipchaks Turkish with Armenian letters, Alğış Bitiği, Kamenets Chronicle, Psalm in Kipchak, Töre Bitiği.

1. GİRİŞ

Müslüman yazarlar tarafından “Kıpçak”, Avrupalılarca çoğunlukla “Kuman” adı ile anılan kavmi birlik, aslında, sonradan birleşen iki ayrı Türk kavmidir. İsmi renkten (solgun, sarımtırak) aldığı ileri sürülen ve eski tarihleri karanlık olan Kumanlar 1017’de Kara-Kıtayların baskıları ile Batı’ya doğru göç ederek 1050’de Doğu Avrupa’ya yerleşmişlerdi. Kumanlar, Karadeniz’in kuzeyinde yaşayan, daha önce göç etmiş Oğuz ve Peçenek Türk kabilelerini de içine alarak, Ruslarla, Bizanslıların kışkırtması ile Peçeneklerle ve Macarlarla mücadele ile geçen yarım asırlık bir zamandan sonra 1103’te Ruslara yenildiler. Bu yeniliden sonra dağılan Kumanlar, yerlerini Doğu’dan gelen yeni bir Türk kavmine, Kıpçaklara bıraktılar. Artık Kıpçak adı altında birleşen bu Türk kavimleri Avrupa’da Kuman adı ile anılmaya devam etmiştir (Karamanlioğlu, 1994:XVII). Büyük Türk boylarından biri olan Kıpçaklar, Batı’ya olan ilerlemelerinde, çeşitli Türk devletleri içinde varlıklarını hissettirerek Kıpçakçayı bir yazı dili, edebî dil hâline getirmişlerdir. 10.-11. yüzyılda Kıpçak (Kuman) Türkleri, sınırları doğuda İrtiş ırmağından başlayarak Batı Sibiry’a’yı, Karadeniz’in kuzey bozkırlarını içine alan ve güneyde Kırım’dan Kuzey Kafkasya’daki Kuban ve Terek ırmaklarına kadar, kuzeyde Orta İdil sahasına kadar uzanan alanlarda yaşamakta idiler. (Özyetgin, 2006:10).

XI. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar, Kıpçaklar tarafından işgal edilen Güney Rusya bozkırları, Volga Nehri’nin aşağı yatağından başlayarak Don ve Dinyeper ırmakları arasına yayılan saha İslam kaynaklarda Deşt-i Kıpçak adı ile ifade edilmiştir (Özgür, 2002:1267). Aral ve Sir Derya yörelerinde Kıpçak hâkimiyetinin yayılması nedeniyle bölgede etnopolitik durum değişikliğe uğramış ve XI. yüzyılın ikinci yarısında Oğuz bozkırı (Mufazat al-Guzz) yerine Kıpçak bozkırı (Deşt-i Kıpçak) ismi yerleşmiştir (Kumekov, 2002:1370).

Kıpçaklar ayrıca, Deşt-i Kıpçak sahasının yanı sıra Kırım’da bulunan Ermenileri etkileyerek, Ermeni harfleriyle Kıpçakçaya dayalı eserlerin verilmesinde etkili olmuşlardır. Ermenilerin Kıpçakça ile eserler verdiği bu döneme, dil tarihi içerisinde Ermeni Kıpçakçası denilmektedir. Bunun yanı sıra Hazar Denizi ile Karadeniz’in kuzeyinde bulunan Kıpçaklar, Moğol istilası ile güneye, Mısır’a köle olarak satılmış veya göç etmişler ve Eyyübiler döneminde paralı askerlik yapmışlardır. Zamanla önemli mevkilere gelen Kıpçaklar, Eyyübi Devleti’ni yıkararak, Memluk Devleti’ni kurmuşlar ve Kıpçakçanın o bölgede edebi dil olarak kullanılmasına öncülük etmişlerdir. Bu dönem ise Mısır-Memluk Kıpçakçası olarak adlandırılmaktadır (Argunşah ve Sağol-Yüksekkaya, 2013: 269).

1241-1242 yıllarında Batu Han komutasındaki Türk-Moğol ordusu, Rusları, İdil Bulgarlarını ve Kıpçakları ezip geçmiş, Moğol ordusuna direnmek isteyen Kıpçaklar fazla dayanamamış ve dağılmak zorunda kalmıştır. Dağılmayan Kıpçaklar Altın Ordu Devleti’nde etkin güç olmuşlardır. Hatta Berke Han’ın Müslüman olmasıyla Altın Ordu Devleti, Kıpçaklar sayesinde tam bir Türk-İslam devleti haline gelmiştir. Moğol ordusundan kaçan Kıpçaklar, Batı’ya göç etmişler ve bu bölgelerde Türk nüfusunun artmasını ve bölgenin Türkleşmesini sağlamışlardır. (Argunşah; Sağol-Yüksekkaya & Tabaklar, 2011: 215-216) Eskiden beri kalabalık bir boy halinde bulunan Kıpçaklar, Çin’den, Rusya Macaristan, Romanya’ya kadar yayılmalarına rağmen siyasi bir birlik kuramamışlardır. “Tarihte bir Kıpçak devleti görülmemektedir. Zamanla birleşerek çok müessir akınlar yapan Kıpçak kavimleri bir idare ve bir merkez altında toplanamamışlardır. Bunda herhalde çok yayılmalarının etkisi olmuştur.” (Karamanlioğlu, 1994: XVII-XVIII).

2. KIPÇAK TÜRKÇESİ

13. yüzyıla kadar tek bir koldan ilerleyen Türkçe, Türk boylarının geniş kitleler halinde değişik coğrafyalara göç etmeleriyle birlikte farklı kollara ayrılmıştır. Türk dilinin farklı coğrafyalara yayılmasında, Oğuz, Kıpçak gibi boyların Batı’ya göç ederek, bu bölgelere yerleşmeleri etkili olmuştur. Bu iki Türk boyundan Kıpçaklar, Karadeniz’in kuzeyine, Oğuzlar ise Afganistan, İran, Suriye üzerinden Anadolu’ya, yani güneye yerleşmişlerdir. Bu iki Türk boyunun dilleri de Kıpçak

Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi (Oğuz Türkçesi, Eski Osmanlıca, Tarihi Türkiye Türkçesi) isimleriyle adlandırılmaktadır. Günümüzde pek çok kola ayrılan çağdaş Kıpçak lehçelerinin temelini oluşturan Tarihi Kıpçak Türkçesi, “Güney Rusya’da, Kırım’da ve Orta Asya’nın batı bölgelerinde yaşayan göçebe Kıpçak Türkleri ile, Mısır ve Suriye’deki Memluk Devleti’nin (1250-1517) Türkçe konuşan yönetici sınıfı ile Ukrayna’da yaşayan Türkleşmiş Ermeniler tarafından kullanılmıştır.” (Tekin ve Ölmez, 1999: 41). Kıpçakların dil özellikleri hakkındaki ilk bilgiler Divanû Lugati’t-Türk’te verilmiştir. Divanû Lugati’t-Türk’te, pek çok Türk boyu (Argu, Barsgan, Çiğil, Yağma, Suvar, Hotan, Yemek, Tohsı vb.) hakkında bilgi vardır, ancak en geniş bilgi Oğuzlar ile Kıpçaklara aittir. Bu da Oğuzlar ile Kıpçakların kalabalık nüfuslara sahip olduğunu ve tarihi dönemler içerisinde çok etkin rol oynadığını göstermektedir.

Kıpçakçanın tarihi dönemlerde üç lehçesi bulunmaktadır: Bozkır Kıpçakçası, Mısır-Memluk Kıpçakçası, Ermeni Kıpçakçası (Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi).

3. ERMENİ HARFLİ KIPÇAK TÜRKÇESİ

Kıpçaklar, tarih boyunca bir devlet kuramamışlar ancak bazı milletlerin kimliğinin oluşmasında rol oynamışlardır. Çok geniş bir coğrafyaya yayılan Kıpçaklar, Kıpçak Türkçesinin çok farklı alanlarda değişik şekilde ve alfabelerle kullanımına sebep olmuşlardır. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi yaklaşık dört asır Deşt-i Kıpçak’ta kullanılmış ve buradaki Kıpçaklar eserlerini Ermeni harfleriyle meydana getirmişlerdir. Ermenilerle yakın ilişkiler kuran ve hatta Gregoryan mezhebini benimseyen Kıpçakların bu durumu, Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi’nin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Kıpçakların zamanla Hıristiyanlaştıkları hatta Gregoryan mezhebini kabul ettikleri, yaptıkları evliliklerle de Ermenilere iyice karıştıkları görülmektedir (Kutalmış 2004: 37-38.).

11. yüzyıldan itibaren Deşt-i Kıpçak’ta birlikte yaşayan Ermeniler ve Kıpçaklar, 13. yüzyılla birlikte kendi aralarında yakın ilişkiler kurmuşlar ve ticaret, zanaat gibi kazanç alanlarında birlikte yer almışlardır (Kutalmış 2004: 38). Ermeni göçmenlerle Kıpçakların devamlı temas halinde olması onları (dinlerini, yazılarını, aynı zamanda birçok Ermenice tesleri muhafaza etmelerine rağmen) yavaş yavaş Kıpçak dilini kilise dili ve resmi dil olarak kabul etmeye sevk etmiştir. (Pritsak, 1979:131). 1064 yılında Alparslan’ın Ani (Kars) şehrini fethetmesiyle, buradaki Ermeniler batıya göç etmişlerdir. Karadeniz’in kuzeyi ile bugünkü Ukrayna’ya yapılan Ermeni göçlerinde Moğol saldırıları ve depremlerin de büyük etkisi olmuştur. Bununla birlikte tüccar olan Ermeniler, ticaret yaptıkları İpek yolunda hep batıya göç etmişlerdir. Bu coğrafyada seyahat ve ticaret yapabilmek için bölgenin ve dönemin ortak dili olan Kıpçakçanın bilinmesi gerekliliği, Ermenilerin Kıpçakçayı öğrenmelerini sağlamıştır (Argunşah vd., 2011:227).

4. yüzyılın sonlarına doğru (392-405 yılları arası) Papaz Mesrop (Maschtotoz) tarafından “Danyel Alfabeti” ıslah edilerek, Ermenilerin dinî ve etnik yapısına uygun, 36 harf ihtiva eden ve daha sonra da 2 harf ilave edilecek olan *Ermeni Alfabeti* meydana getirilmiştir. Grekçe ve Süryaniceyi reddederek bütün dinî kutlamalarda icat ettikleri Ermeni alfabetini kullanarak, dinî metinleri Ermeniceye çevirmişler ve oluşturdukları daimî takvimle de bütün dinî meselelerini kendi kültür dairesince kutlama imkânı bulmuşlardır (Kılıç 2010: 253-260).

Bu eserleri kaleme alanların gerçekten Ermeni Gregoryan mezhebine intisap eden ve Ermeni harflerini benimseyen Kıpçak Türkleri mi, yoksa Kıpçak dilini kilise ve yazı dili olarak kabul eden Ermeniler mi olduğu bir problem olarak görünmektedir. Ermeni kilisesi millî bir kilise olduğu için bu kiliseye intisap etmiş olan Türkler de muhtemelen Ermeni olarak algılanmış olabileceği düşünülmektedir. (Kasapoğlu-Çengel 2007: 77-78.).

Bu alanda meydana getirilmiş olan 112 adet eserden söz edilmektedir. 1521-1669 yıllarında Ermeni alfabetiyle, Kıpçak dilinde düzenlenmiş ve günümüze kadar ulaşmış olan 112 yazılı eser yaklaşık 25-30 bin sayfaya ulaşmaktadır (Aynakulova 2007: 22). Söz konusu eserler Kiev’de (28 adet mahkeme defteri), Lvov’da (1 sözlük ve 26 farklı belge), Erivan’da (9 elyazması), St.-Petersburg’da (1 sözlük, velilerin yaşamlarını anlatan 1 kitap, 1 Zebur), Viyana’da (3 sözlük, 13 elyazması),

Venedik'te (10 el yazması), Krakov, Varşova ve Vrotslav'da (11 el yazması), Paris'te (4 el yazması), Gerl'de (1 Zebur), Leiden'de (1 dua kitabı) incelenmeyi bekleyen Kıpçak dil yadigârlarıdır. Bu eserler Viyana Milli Kütüphanesi, Matenadaran Eski Elyazmalar Enstitüsü, Lehistan-Varşova Arşivi gibi Avusturya, Hollanda, İtalya, Romanya, Fransa, Rusya, Ukrayna ve Ermenistan olmak üzere dünyanın pek çok çeşitli ülke ve kütüphanelerinde muhafaza edilmektedir. (Aynakulova 2007: 22).

Bu çalışmada, ulaşabildiğimiz Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi ile yazılmış eserlerin taranması sonucunda *Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde* kullanılmış olan *yapım ekleri* tespit edilmeye ve taranan metinlerden örneklendirilmeye çalışılmıştır.

KISALTMALAR

AB (Algış Bitigi)

CHİRLİ, Nadejda (2003). Ermeni Kıpçakça Dualar Kitabı-Algış Bitigi, Sota Yay., Haarlem

KV (Kaments Vakayinamesi)

ALTINKAYNAK, Erdoğan (2006). Gregoryan Kıpçak Dil Yadigarları, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, s.26-69

KZ (Kıpçakça Zebur)

ARIKAN, İbrahim (2006). Ermeni Harfiyle Yazılmış Kıpçakça Zebur (Metin-Dizin), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

TB (Töre Bitigi)

ALTINKAYNAK, Erdoğan (2006). Gregoryan Kıpçak Dil Yadigarları, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, s.69-173

4. YAPIM EKLERİ

İsim veya fiillerin kök ve gövdelerine gelerek yeni isim ya da fiiller yapan eklerdir. Türkçede kökler ve ekler arasındaki birleşme kurallı ve sistemli biçimde gerçekleşir. Biçim olarak bazı ekler birbirine benzese de fiillere gelen eklerle adlara gelen ekler ayrı ayrıdır. Türkiye Türkçesinde yapım ekleri; İsimden İsim yapan ekler, isimden fiil türeten ekler, fiilden isim türeten ekler ve fiilden fiil türeten ekler olmak üzere dört grupta incelenmektedir (Korkmaz 2009:21).

4.1. İsimden İsim Yapan Ekler

İsim kök ve gövdelerine getirilen eklerdir. Bu eklerin bir kısmı çok işlek yani canlı ekler iken bir kısmı az işlek, bir kısmı da artık kalıplaşmış sözcüklerde kalmış ve ek yapma özelliğini kaybetmiş ölü eklerdir (Korkmaz 2009:33).

+e: Türkiye Türkçesinde de bir kaç örnekte karşımıza çıkan ve az kullanılan bir ektir. Genellikle eklendiği sözcüğün anlamını değiştirmeyen ve pekiştiren, eski bulunma ve yönelme durum eki olan bu ek, zarf görevinde zaman ve mekân adları yapar (Güner 2013:107).

keç+e "gece" (KZ 1).

+aç: Çok az örnekte rastlanan bu ek ad veya sıfat niteliği taşıyan isimler yapar.

yalın+aç "yalın, parlak" (TB 140).

+ak: Benzetme ve küçültme anlamları taşıyan bir ek, Eski Türkçedeki +GAk küçültme ve kuvvetlendirme ekiyle ilişkilidir (Korkmaz 2009:35). Kıpçak Türkçesinde hayvan, hastalık alet ve organ adları yapmaktadır (Güner 2013:108).

yañ+ak (KZ 31).

+ça: Alında eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma görevinde bir isim çeki olan +CA eki, kalıplaşma yoluyla zamanla yapım ekine dönüşmüştür (Korkmaz 2009:36). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde, renk adı türeten bir ek görevinde bir örnek tespit edilmiştir.

ak+ça “para” (KV 135, TB 79).

+çek: +CAk (<çA+ok) eki; küçültme, sevgi ve tahsis işleviyle sıfat, zarf ve isimler türeten ektir (Korkmaz 2009:39). Kıpçak Türkçesinde küçültme anlamında sıfat görevinde kullanılmıştır.

küp+çek “küçük küp” (TB 132).

+çı: İsimlere gelerek bir nesneyi, bir işi veya bir sanatı kendisine meslek olarak seçenleri gösteren adlar türetir (Korkmaz 2009:41).

baş+çı “başkan” (AB 93), *buyruğ+çı* “hükümdar” (KZ 44), *çalı+çı* “çalı kesen” (KZ 128), *el+çi* “peygamber, elçi” (KZ 67, KV 91), *kapu+çı* “kapıcı” (KV 146), *til+çi* “dedikoducu” (KZ 139).

+çuk: +Cık / +CUk eki isimlerden sıfat niteliğinde küçültme isimleri türetir (Korkmaz 2009:43). *oğlan+çuk* (TB 82).

+daş: İsimlerden “ortaklı, beraberlik” bildiren isim ve sıfatlar türeten ektir (Korkmaz 2009:46). *din+daş* “aynı dinden olan” (AB 34), *kar(in)+daş* “kardeş” (KZ 34, KV 89, TB 71), *têj+deş* “aynı değerde, arkadaşı” (KZ 54).

+düz: İşlek olmayan bu ekin işlevi kesin olarak bilinmemektedir (Korkmaz 2009:47). kullanımı birkaç örnekle sınırlıdır.

kün+düz “gündüz” (KZ 1), *yul(yal)+düz* “yıldız” (AB 70, KZ 146).

+ge /+ka: Gabain, ihtiva ettiği sesler bakımından yaklaşıma eki ile aynı olduğunu ifade eder (Gabain 1988: 45).

bir+ge “aynı seviyede” (KV 91, AB 15, KZ 98, TB 112), *baş+ka* “başka, farklı” (AB 84, KZ 32, TB 98), *öz+ge* “başka” (KZ 17, KV 99, TB 70).

+gu: İsim ve sıfat yapan ve seyrek kullanılan bir ektir (Gabain 1988: 45). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde sıfat görevinde bir örnekte tespit edilmiştir.

karar+gu “karanlık” (AB 33, KZ 151).

+kine: Kuvvetlendirme, küçültme ve sevgi anlamında isimler türetir (Gabain 1988:105). Tespit edilen bir örnekte küçülme anlamı taşıyan bir isim türetmiştir.

kiçkine “küçük” kiçig+kine (TB 121).

+(I): Benzerlik gösteren, isimlerden isim ve sıfat türeten ektir (Korkmaz 2009:49). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde tespit edilen örnekte renk adı türetmiştir.

kız+ıl “kızıl, kırmızı” (KV 114)

+lüg / +II, +IU: İsimlere gelerek isim ve sıfatlar türeten işlek bir ektir. *Sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili olma, yetkili olma* anlamlarında sıfatlar türetir (Korkmaz 2009:54). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde bu anlamda türetilmiş şu örnekler tespit edilmiştir:

bağ+lıg “bağlı” (AB 57, KZ 106), *baha+lı* “pahalı” (KV 154), *borç+lu* “borçlu” (TB 118), *es+li* “akıllı” (AB 17, TB 70), *huvat+lı* “kuvvetli” (AB 150, KZ 7, KV 102), *körk+lüg* “güzel, iyi” (KV 93), *sövünç+lü* “sevinçli” (KZ 125), *tatıg+lı* “tatlı” (AB 105, KZ 24), *ten+li* “vücut sahibi” (KZ 38), *ziyan+lı* “mağdur” (KZ 102), *zor+lu* “güçlü” (AB 21).

+lik /+lık, +luğ / +lıh, +luğ: Eklendiği isimden *tahsis*, *bir şey için* anlamı veren isimler türetir. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde bu anlamda türetilmiş şu örnekler tespit edilmiştir: *açı+lık* “gaddarlık” (KZ 59), *aç+lık* “aç” (KZ 36, KV 155), *açuk+luğ* “açık yer” (AB 77, KZ 151), *ağır+lıh* “güçlük” (KZ 59), *aruvusuz+luğ* “kirlilik” (AB 11), *ata+lıh* “babalık” (AB 129), *bir+lik* “birlik” (KZ 54), *és+lik* “düşünce” (KZ 50), *imşah+lıh* “zevk” (KZ 138), *meñü+lik* “ebedilik” (KV 103, TB 98), *sağ+lık* “sağlık” (KZ 121, TB 142), *tar+lıh* “sıkıntı” (AB 52, KZ 21), *tir+lik* “dirilik, hayat” (KZ 44), *yahşı+lık* “iyilik” (AB 127), *aş+lıh* “buğday” (KZ 64).

+maç: Bir örnekte meslek adı türetmiştir:

tl+maç “tercüman” (KV 107).

+(ı)n, +(u)n: Organ adları türetir:

al+ın “ön, alın” (KV 149), *boy+un* “boyun” (KZ 147, KV 149).

Sıfat türetir:

uz+un “uzun” (KZ 7, AB 153).

+nci / +(i)nçi: Sayı adlarından sıra sayı sıfatları türetir (Korkmaz 2009:61):

eki+nci “ikinci” (KZ 47, AB 115), *üç+(i)nçi* “üçüncü” (KV 129).

+rAh: Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde sıfatlardan karşılaştırma namı taşıyan sıfatlar türeten işlek bir ektir (Korkmaz 2009: 61). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde bir örnekte tespit edilmiştir:

yakşı+rah “daha iyi” (KZ 62).

+sU: Benzerlik ifade eden isimler türetir (Güner 2013:127).

ayruh+su “baştanbaşa farklı” (AB 74, KZ 151).

+sIz, sUz: İsimlerden yokluk, eksiklik bildiren olumsuz sıfatlar türeten ektir (Kokmaz 21009:64).

din+siz “dinsiz” (AB 56, KV 104, TB 70), *erk+siz* “güçsüz” (TB 98), *és+siz* “akılsız” (TB 89), *könü+süz* “doğru, adil olmayan” (KZ 139), *ök+süz* “öksüz” (TB 77, KZ 108), *san+siz* “sayısız” (AB 153), *sézik+siz* “anlayışsız” (KZ 91), *til+siz* “dilsiz” (TB 142, KZ 37), *töre+siz* “dinsiz” (KZ 35), *uğur+suz* “uğursuz” (KV 137), *umsa+siz* “ümitsiz” (AB 151), *zağal+siz* “lekesiz” (AB 166).

+tan: Uzaklaşma ekinin kalıplaşması yoluyla yapım eki niteliği kazanmıştır (Güner 2013:115). *top+tan* “toptan, topluca” top+tan (KV 131).

4.2. Fiilden İsim Türeten Ekler

Fiil kök ve gövdelerine ya da isim kök ve gövdelerinden oluşturulmuş fiil gövdelerine getirilen ektir (Korkmaz 2009:67). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde kullanılan fiilden isim türeten ekler şunlardır:

-a: Eski bir zarf-fiil eki olan bu ek, zarflar ile soyut ve somut adlar türetir (Gabain 1988:51). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde tespit edilen bir örnekte zarf üretir:

yan-a “yön, yine, sonra” (KV 96, TB 74), *yal-a* “suçlama” (TB 123).

-ak: Tek heceli veya çok heceli fiil kök ve gövdelerine gelerek sıfat ve adlar türeten ektir (Kokmaz 2009:70).

kon-ak “misafir” (TB 105).

-An: Fiilden fiil türeten A- ekiyle –mAk isim-fiil ekinin kaynaşması ile oluşmuştur (Korkmaz 2009:73).

biç-en “ot, kuru ot” (KV 148), *kaık-an* “kalkan” (KZ 45).

-ç: Getirildiđi fiildeki hareketi yapanı, yapılan hareketi veya o hareketle ilgili niteliği gösteren soyut ad ve sıfatlar türeten bir ektir (Korkmaz 2009:76). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde iki örnek tespit edilmiştir:

işan-ç “inanç, ümit” (AB 25, TB 142), *toğun-ç* “yaratık mahluk” (KZ 77).

-çek: İşlek olmayan bir ektir. *erin-çek* “tembel” (TB 72, KZ 128).

-enek: Tek heceli geçişli fiillerde, *eskiden beri, süregelme, yer yöre bildirme, bir özelliği üstünde taşıma* gibi görevlerde somut ve soyut adlar türetir (Korkmaz 2009:74). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde bir örnekte *bir özelliği üzerinde taşıma* anlamında kullanılmıştır:

tég-enek “değnek” (AB 41, KZ 57).

-ğ, -g / (O)v, (u)v: *ba-ğ* “bağ, kuşak, ip” (KZ 106), *biti-g* “kitap, mektup” (KZ 39, TB 90, KV 95), *küt-(ö)v* “otlak, mera” (KZ 77), *ölç-(ö)v* “ölçü” (KZ 144), *yab-(o)v* “örtü” (KZ 17), *yaz-(u)v* “yazı” (TB 69).

-ğü/ -kü: Türkçede eskiden beri işlek bir ek olarak kullanılan bu ek, genellikle yapma ifade eden fiillerden sim yapar (Ergin 1997:189). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde yapılan işi ifade eder: *kült-kü* “gülünecek şey” (KZ 78), *yar-ğü* “hüküm” (AB 93).

-ğuçı: *yar-ğuçı* “yargıç” (AB 125, KZ 7, TB 71).

-güç / -vüç: İşlek bir ek olmayan bu ek, yapan, olan veya yapılan nesnelere karşılayan isimler yapar (Ergin 1997:190). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde alet adı yapma görevinde kullanılmıştır:

beklö-vüç “kilit” (KZ 147), *yül-güç* “ustura” (KZ 51).

-ı / -U: Genellikle tek heceli geçişli ve geçişsiz fiillere gelen işlek bir ektir. İşlev açısından fiilin gösterdiği işin ürünü veya sonucu olan somut ve soyut isimler ve sıfatlar türetir (Korkmaz 2009:82). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde somut ve soyut adlar türetmiştir:

Somut adlar: *kaı-ı* “örtmek, kapamak” (KV 108), *kaı-ı* “kuyu” (KZ 68, TB 98), *öl-ü* “ölü” (KZ 30).

Soyut adlar: *kaı-ı* “korkmak, zarar gelmesinden çekinmek” (AB 27, TB 74, KZ 2).

-k / -k / -(ı)k, -(i)k, -(u)k / -(ı)h, -(u)h: Kıpçak Türkçesinde geçişli ve geçişsiz fiillere eklenerek isim ve sıfat yapan ektir. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde bu ekin sızıcılaşarak h olduğu örnekler de bulunmaktadır (Güner 2013:143):

Sıfatlar: *aç-uk* “açmak” (AB 77, KZ100), *başt-a-h* “isyankar”(KZ 151), *büyü-k* “büyük” (AB 88 KZ 8), *çürü-k* “çürümek” (TB 142), *eksü-k* “eksik, daha az” (AB 139 TB 75, KV 97, KZ 104), *ésri-k* “sarhoş” (KZ 106, TB 98), *kaı-k* “kurak” (AB 77), *sođu-k* “soğuk” (AB 77, KZ 147, KV 113), *tanı-k* “tanımak” (AB 127 KZ 88 TB 70), *uza-k* “uzamak, uzayıp gitmek” (KZ 119), *yap-(u)h* “gizli, kapalı” (AB 29 KZ 9 TB 74), *yıra-k* “uzaklaşmak” (AB 12 KZ 64 KV102 TB 88),

Soyut isimler: *buyr-uk* “buyurmak, emretmek” (AB 159 KZ 2 T B 108), *émge-k* “emek, acı ızdırıp” (KZ 24), *yaz-(ı)k* “günah” (AB 145 KZ 50 KV 99 KV 121 TB 49), *töşe-k* “sermek, yaymak” (AB 39 KZ 40),

Organ isim: *kaı-(i)k* “kırıştırmak” (KZ 16),

Somut isim: *kaı-ı* “çığlık, feryat” (AB 52).

-ka: Sıfat ve alet isimleri olan adlar türeten ektir. İşlev olarak fiilin gösterdiği işten etkileneni veya bir işin sonucu olan isimler türetir (Korkmaz 2009: 78). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde fiilin gösterdiği işten etkilenen anlamında kullanılan bir örnek tespit edilmiştir:

kıs-ka “kısa” (KZ 31, KV 142, TB 71).

-ken: Fiilden berkitme ve alışkanlık sıfatları yapar (Banguoğlu 2015:240). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde alışkanlık anlamında bir örnek tespit edilmiştir:

şış-ken “tulum” (KV 118).

-kun / -hın / -ğın, -gün, -ğün, -ğün: Genellikle geçişsiz fiillere gelen ek, işlev bakımından fiilin gösterdiği işin tamamlanmış olduğunu bildiren sıfatlar türetir (Korkmaz 2009:81). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde hem sıfat hem de ad olarak kullanılan sözcükler türetmiştir.

sür-gün “sürgün” (KZ 136), *şaş-hın* “deli” (KV 103), *yor-ğün* ”yorgun” (KV 96), *taş-ğın* ”taşkın, sel” (AB 42), *uç-kun* “kıvılcım” (KZ 119).

-l: Geçişsiz fiillerden sıfatlar ile organ ve alet adları yapan ektir (Güner 2013:147). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde organ adı olan bir örnek tespit edilmiştir:

ti-l “dil” (AB 138 KZ 119).

-m, -(i)m, (U)m: Geçişli ve geçişsiz fiillerden adlar türeten işlek bir ektir (Korkmaz 2009:89). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde soyut isimler de yapar:

do-y-(u)m “doyum” (KV 154), *hıs-(i)m* “kısım” (KZ 60), *ına-m* “inanç” (KZ 32), *öl-(ü)m* “ölüm”(AB 12 KZ 48 TB 70), *yar-(u)m* “yarım” (AB 58 TB 95).

-mek, / -mağ: Fiildeki soyut hareketi adlandıran, onları isme yapan ektir (Korkmaz 209:96). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde birkaç örnek dışında soyut isimler türetir:

horh-mağ”korku” (AB 84), *kök kökre-meğ* “gök gürültüsü” (KV 109), *sına-mağ* “denemek” (AB 101), *tapun-mağ* ”ibadet” (AB 90), *titre-mek* “titreme” (AB 27), *yalbar-mağ* “dilek, rica” (AB 127), *yalt(i)ra-mağ* ”şimşek” (KZ 10).

-men: Geçişli ve geçişsiz fiillerden isimler türeten ektir (Korkmaz 2009:97). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde bir örnekte alet adı türetmiştir:

tëgir-men “değirmen” (TB 96, KV 106).

-(i)n, (U)n: Geçişli ve geçişsiz fiillerden adlar ve nadiren de sıfatlar türetir (Korkmaz 2009:101). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde de işlek olarak kullanılan bir ektir:

ağ(i)n “akmak” (KZ 23), *boğ-(u)n* “parmak boğumu, eklem” (AB 140), *sa-n* “sayı” (AB 87, KZ 39, TB 74), *tüt-(ü)n* “duman” (AB 53, KZ 17,), *yığ-(i)n* “yığmak, biriktirmek” (AB 157, KZ 7).

-(u)r: Fiilin bildirdiği sonucu olan adlar türetir (Güner 2013:152).

çuk-(u)r “çukur” (KV 140, TB 98).

-sa: Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde bir örnekte soyut ad türetmiştir:

um-sa “ümit” (AB 34, KZ 27, KV 92, TB 104).

-(I)ş, (U)ş: Asıl işlevi hareket ve iş simleri yapmaktır (Ergin 1997:187).

bar-(i)ş “barış” (KV 146), *bit-(i)ş* “bitki, fidan” (KZ 143), *bol-(u)ş* “yardım” (KZ 7), *öçe-ş* “kavga, tartışma” (KZ 109, TB 81), *tanı-ş* “tanıdık” (AB 12, KZ 54), *tüv-(ü)ş* “savaş” (KV 124), *ur-uş* “vuruş, savaş” (KZ 77), *yağ(i)ş* “yağış” (KZ 151).

-t, (ü)t: Fiillerden soyut ve somut adlar türetir (Güner 2013: 154). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde, fiillere gelerek soyut isimler türetir:

boşa-t+lıh “af, bağışlama” (KV 160, TB 89), *köze-t* “koruyan” (KZ 120, KV 102, TB 124), *ög-(ü)t* “öğüt” (KZ 118, TB 71, KV 98), *uya-t* “utanç” (KZ 43).

-z, (i)z, (u)z: Geçişli ve daha çok geçişli fiillerden, fiilin gösterdiği işi yapan ya da fiilin gösterdiği işten etkilenen anlamında isim ve sıfatlar türetir (Korkmaz 2009:109). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde ad, *organ adları ve sıfatlar türetir:*

boğ-(u)z “boğaz” (KZ 113), *kö-z* “parlamak” (AB 136, KZ 34), *sem-(i)z* “semiz, besili” (KZ 21), *sö-z* “söylemek” (AB 49, KZ 32, KZ 113).

4.3. İsimden Fiil Yapan Ekler

İsim fiil ve gövdelerinden fiil yapan eklerdir.

+A-: Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde isimlerden olma ve yapma anlamında geçişli ve geçişsiz fiiller türetir:

at+a- “ad vermek” (AB 70), *küç+e-* “zorlamak” (KZ 18), *til+e-* “istemek” (KZ 70), *tük+e-n-* “tükenmek” (KZ 58), *yaşın+a-* “şimşek çakmak” (KZ 143).

+(a)r-: Genel olarak renk isimlerinden fiil yapan ve işlek olmayan bir ektir (Ergin 1997:182). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde bir örnek tespit edilmiştir:

suv+ar- “sulamak” (TB 96, KZ 64).

+ay-: Eski Türkçedeki +Ad- ekidir. *Olma ve yapma* anlamlarında fiiller türeten bu ek Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde +ay- biçimindedir ve bir örnekte görülür:

sağ+ay- “sağlamlaşmak” (TB 142).

+dA-: Ses taklidi sözcüklerden *yapma* anlamında fiiller yapan ektir (Ergin 1997:182). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde aynı işlevde şu örnekler tespit edilmiştir:

al+da- “aldatmak” (TB 142, KZ 104), *hıçıl+da-t-* “gıcırdatmak” (KZ 36), *iz+de-* “istemek, izlemek” (KZ 4, AB 48, TB 104), *ün+de-* “çağırmaq” (KZ 146, TB 81).

+ğa-: Bir örnekte tespit edilmiş işlek olmayan bir ektir:

yarlı+ğa- “acımak, merhamet etmek” (AB 32, KV 121, TB 71).

+ğır-: Eski Türkçeden beri kullanılan ek, ses taklitlerinden olma ve yapma ifade eden fiille türetir (Ergin 1997:183).

ça+ğır- “çağırmaq” (AB 157, Kz 85, KV 112, TB 95).

+(i)h, +(i)k-, (U)k-: Eski Türkçeden beri kullanılan bu ek *oluş* bildiren geçişsiz fiiller türetir (Korkmaz 2009:115).

kêç+(i)k- “gecikmek” (KZ 69), *tar+(i)h-* “daralmak” (KZ 76), *yol+(u)k-* “rastlamak” (KZ 84, Tb 76).

+IA- : Eski Türkçeden beri tüm lehçelerde kullanılan işlek bir ektir. İsim, sıfat, i zarf gibi ad soylu sözcüklere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir ektir (Korkmaz 2009:116).

ağ+la- “ağlamak” (AB 154, KZ 130, TB 104), *algış+la-* “hayır dua etmek” (KZ 144), *añ+la-* “anlamak” (TB 102), *bağ+la-* “bağlamak” (KV 109, KZ 108, KZ 9, AB 102, TB 74), *baş+la-* “başlamak” (KZ 76, KV 89, TB 74), *bês+le-* “beslemek” (KZ 22), *buz+la-* “donmak” (KZ 17), *ısmar+la-* “ısmarlamak” (AB 32, KZ 30, KV 92, TB 70), *rast+la-* “rastlamak” (KV 96), *sak+la-* “korumak” (KV 99), *söz+le-* “söylemek” (AB 137, KZ 14, TB 70), *tañ+la-* “şaşırmak” (KV 131), *terezü+le-* “dengelemek” (TB 125), *tügel+le-*

“tamamlamak” (TB 74), *yağ+la-* “yağlamak” (KZ 151), *yara+la-* “yaralamak” (TB 99), *muş+ra-* “avaz avaz bağırma” (AB 15, KZ 103).

+re-: Genellikle ses yansımali tek heceli köklerden, o sesi çıkarma eylemine dönüşen fiiller türetir:

tit(i)+re- “titremek” (AB 154, KZ 17).

+sa-: İstek bildiren ve işlek olmayan bir ektir (Korkmaz 2009:121).

su+sa- “susamak” (AB 24, KZ 41).

+sın-: +sI- ekinin –n- dönüşlülük ekiyle genişletilerek *gibi görme*, *gibi sayma* işlevinde kullanılan biçimidir (Korkmaz 2009:122):

ağır+sın- “zorsunmak” (TB 82).

4.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

Fiil kök ve gövdelerinden fiil türeten eklerdir.

-ala-: Fiilin gösterdiği işin kısa aralıklarla tekrarlanması işlevindeki ektir (Korkmaz 2009:125):

kol-ala- “kovalamak” (KZ 142, KV 96).

-Ar-: Ünsüzle biten bazı geçişsiz fiillerden geçişli fiiller türeten ettirgenlik işlevindeki ektir (Korkmaz 2009:126):

çık-ar- “çıkarmak” (AB 6, KZ 67, KV 97, TB 101), *két-er-* “gidermek, ortadan kaldırmak” (KZ 29).

-Dir-, -dUr-: Ünsüz ile biten geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek *oldurma* ve *yaptırma* ifade eden geçişli fiiller türetir (Korkmaz 2009:126):

ağ-tır- “akıtmak” (KZ 18), *art-tır-* “arttırmak” (KZ 60), *birük-dür-* “biriktirmek” (TB 75), *boğ-dur-* “boğdurmak” (KV 94), *én-dir-* “indirmek” (KZ 77), *hıs-tır-* “kıstırmak” (AB 44, TB 139), *inan-dır-* “inandırmak” (TB 73), *kaldur-* “kaldırmak” (KV 119, TB 73), *kés-tir-* “kestirmek” (KV 93), *körüş-tür-* “görüştürmek” (KV 107), *öl-tür-* “öldürmek” (AB 139, KZ 77, KV 89, TB 90), *sövün-dür-* “sevindirmek” (TB 133, KZ 88), *tol-dur-* “doldurmak” (AB 121, TB 131, KZ 144), *yé-dür-* “yedirmek” (AB 141, KZ 103), *yémiz-dir-* “beslemek” (KZ 35).

-giz-, -ğuz-, -güz-: Eklendiği fiil kök ve gövdelerinden ettirgenlik bildiren fiiller türeten ektir (Güner 2013:171):

kör-güz- “göstermek” (AB 146, KZ 24, TB 71, KV 127), *oltur-ğuz-* “oturttmak” (KZ 28, KV 115, TB 92), *tir-giz-* “diriltmek” (AB 25), *tur-ğuz-* “durdurmak” (AB 105, KZ 112, KV 92).

-(u)k-: Eski Türkçeden beri kullanılan ek, pekiştirme anlamında kullanılmaktadır (Banguoğlu 2015: 279):

kor-(u)k- “korkmak” (AB 73).

-kir-: Eski Türkçeden beri kullanılagelen ettirgenlik ekidir ve bazen fiillere *yapma*, *olma* anlamları katar (Güner 2013:170):

yét-kir- “yetiştirmek” (AB 33, TB 126).

-(I)l-, -(U)l-: Eklendiği fiile *kendi kendine olma* veya bir *başkası tarafından yapıma* anlamı katan ek (Güner 2013:172), Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde de oldukça yaygın bir biçimde kullanılır:

as-(i)l- “asmak” (KV 91), *ayır-(i)l-* “ayrılmak” (KZ 59, AB 111), *ayt-(i)l-* “söylenmek” (KZ 105), *bas-(i)l-* “basılmak” (AB 1), *bér-(i)l-* “verilmek” (AB 4, TB 77), *boz-(u)l-* “bozulmak” (KZ 13, TB 101), *éksi-l-* “eksilmek” (AB 24, KZ 36, TB 72), *kes-(i)l-* “kesilmek” (KZ 147), *tap-(i)l-* “bulunmak” (KZ 36, KV 95, AB 72, TB 80), *tıy-(i)l-* “son vermek” (KZ 31), *tir-(i)l-* “yaşamak, dirilmek” (TB 76), *tiz-(i)l-* “dizilmek” (KZ 17), *to-l-* “dolmak” (KZ 16, TB 164), *tuy(u)l-* “duyulmak” (KV 102), *ur(u)l-* “vurulmak” (Kz 37), *yañ(i)l-* “yanılmak” (TB 98), *yaz(i)l-* “yayılmak” (AB 56).

-n-, -(I)n-, -(U)n-: Türkçede kişi kendisine dönük her türlü oluş ve kılışları bu fiil biçimiyle ifade eder (Banguoğlu 2015:282). Genel anlamıyla dönüşlü fiiller türeten bu ek, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde oldukça yaygın biçimde kullanılmaktadır:

ağ-(i)n- “çıkılmak, yükselmek” (KZ 8, AB 132), *alda-n-* “aldanmak” (KZ 76), *aş-(i)n-* “günah işlemek” (AB 67), *atla-n-* “ata binmek” (KV 96), *bér-(i)n-* “verilmek” (TB 105), *boşa-n-* “gevşemek” (KZ 5), *kör-(i)n-* “görünmek” (AB 87, TB 106, KV 98), *ög-(ü)n-* “övmek” (KZ 63, AB 92, KZ 125), *sév-(i)n-* “sevinmek” (KZ 134, AB 63), *sı-n-* “kırılmak” (AB 74, KZ 146, TB 108), *tap-(u)n-* “tapınmak” (AB 161, TB 89, KZ 73), *tatlıla-n-* “hoşlanmak” (KZ 140), *taya-n-* “dayanmak” (KV 142), *tépre-n-* “kıvıldamak” (TB 83, KZ 68, KV 115), *tol-(u)n-* “dolmak” (KZ 64), *üleş-(i)n-* “paylaşılmak” (KZ 44), *yaş-(i)n-* “gizlenmek” (KZ 18), *yuv-(u)n-* “yıkılmak” (TB 110).

-r-, -(I)r-, (ü)r-: Ünsüz ile biten geçişli ve geçişsiz fiil köklerinden ettirgen fiiller türeten işlek bir ektir (Korkmaz 2009:131):

ay-(i)r- “ayrılmak” (KZ 77, KV 115), *iç-(i)r-* “içirmek” (KZ 103), *kêç-(i)r-* “geçirmek” (AB 124, KZ 65, TB 74), *kö-r-* “görmek” (KV 129), *sek-(i)r-* “sıçramak” (KV 129, TB 98), *tüş-(ü)r-* “düşürmek” (KZ 139).

-sa : Eylemi yapma isteğini ifade eden bu ek bir örnekte tespit edilmiştir:

um-sa- “ummak, beklemek” (KV 99).

-ş-, -(I)ş-, -(U)ş-: Ortaklaşma veya bir oluş anlamında fiiller türeten bu ek, *karşılıklı yapma* ve *birlikte yapma* gibi iki farklı ortaklığı ifade eder (Ergin 1997:207):

bar-(i)ş- “barışmak” (TB 71), *dola-ş-* “dolaşmak” (AB 15), *kör-(ü)ş-* “görüşmek” (KV 107), *töv-(ü)ş-* “savaşmak” (KV 111), *ur-(u)ş-* “vuruşmak” (KZ 93, TB 98), *üle-ş-* “paylaşmak” (KZ 79, TB 71), *yét-(i)ş-* “yetişmek” (AB 55, KZ 17).

-t-, -(I)t-, -(ü)t-: Fiillerden *yaptırma*, *oldurma* anlamlarında fiiller yapan işlek bir ektir (Ergin 1997:211):

açı-t- “acıtmak” (KZ 5), *arı-t-* “temizlemek” (KZ 1), *boşa-t-* “affetmek” (AB 152, KV 119), *inçi-t-* “incitmek” (KZ 118, AB 26), *ķay-(i)t-* “dönmek” (KZ 103, KV 91), *tağı-t-* “dağıtmak” (AB 7), *tépre-t-* “kıvıldatmak” (KZ 28), *tohta-t-* “kurmak, hazırlamak” (KZ 28), *uza-t-* “uzatmak” (AB 140, KZ 42, KV 106), *ürk-(ü)t-* “ürkütme” (TB 101), *yürü-t-* “yürütmek” (KZ 67).

-y-: Eski Türkçede pekiştirme eklerinden -d- eki önce sızıcılaşarak -δ-, sonra akıcılaşarak -y- biçimini almıştır. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde iki örnekte tespit edilmiştir:

tı-y- “engellemek” (TB 72), *to-y-* “doymak” (KZ 77).

5. SONUÇ

1. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde kullanılan yapım eklerinin Eski Türkçe biçimleriyle kullanıldıklarını görmekteyiz.
2. Metinlerde geçen sözcüklerin genel itibarla Türkçe sözcükler olduğunu görmekteyiz.

3. Yapım eklerinde; ünlü-ünsüz uyumuna bağlı olarak ince sıradan ünlülerle biten sözcüklerden sonra ince sıradan ünsüzler, kalın sıradan ünlülerle biten sözcüklerden sonra kalın sıradan ünsüzler gelmektedir: *kêç+(i)k-* “gecikmek” (KZ 69), *taş-ğın* “taşkın, sel” (AB 42).
4. Türkiye Türkçesinde kullanılan birçok ekin *Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde* de kullanıldığını görmekteyiz. Sıfat yapan *+II / +IU* ekinin, *+lüg* biçiminde kullanıldığı örneklere de rastlamaktayız: *bahalı* “pahalı” baha+lı (KV 154), *borçlu* “borçlu” borç+lu (TB 118), *körklüg* “güzel,iyi” körk+lüg (KV 93).
5. Türkiye Türkçesinde *+Ilk / +IUk* olarak kullanılan ekin, *+lüh / luğ* biçimde kullanıldığını görmekteyiz: *ağırlüh* “güçlük” ağır+lüh (KZ 59), *aruvuzluğ* “kirlilik” aruvuz+luğ (AB 11).
6. Türkiye Türkçesinde artık kullanılmayan; *+kine*, *+maç* (isimden isim türeten ek); *-çek*, *-ka*, *-sa* (fiilden isim türeten ek); *+ay-*, *+ğa-*, *+ğır-*, *+sın-* (isimden fiil türeten ek); *-kir-*, *-sa-* (fiilden fiil türeten ek) eklerinin Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde kullanıldığı görmekteyiz: *kiçkine* “küçük” kiçig+kine (TB 121), *ılmaç* “tercüman” (KV 107); *ërin-çek* “tembel” (TB 72, KZ 128), *kııs-ka* “kısı” (KZ 31, KV 142, TB 71), *um-sa* “ümit” (AB 34, KZ 27, KV 92, TB 104); *sağ+ay-* “sağlamlaşmak” (TB 142), *yarlığa-* “acımak, merhamet etmek” (AB 32, KV 121, TB 71), *ça+ğır-* “çağırma” (AB 157, Kz 85, KV 112, TB 95), *ağır+sın-* “zorsunmak” (TB 82); *yêt-kir-* “yetiştirmek” (AB 33, TB 126), *um-sa-* “umut etmek” (KV 99).
7. İsimden fiil türeten *+(i)k-*, *+(u)k-* ekinin *h*’li biçiminin de kullanıldığını görmekteyiz: *tar+(i)ğ-* “daralmak” (KZ 76).

KAYNAKÇA

- Altınkaynak, E. (2006). Gregoryan Kıpçak Dil Yadigarları, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul.
- Argunşah, M. & Sağol-Yüksekkaya, G. (2013). Karahanlıca- Harezmece- Kıpçakça Dersleri, 3. Baskı, Kesit Yayınları İstanbul.
- Argunşah, M.; Sağol- Yüksekaya, G. & Tabaklar, Ö. (2011), Karahanlıca- Harezmece- Kıpçakça Dersleri, 2. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Arıkan, İ. (2006). “Ermeni Harfiyle Yazılmış Kıpçakça Zebur (Metin-Dizin)”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Aynakulova, G. (2007). “Gregoryen Kıpçaklar ve On iki Hayvanlı Türk Takvimi Üzerine”, Millî Folklor, S. 74: 21-28.
- Banguoğlu, T. (2015). Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Chirli, N. (2005). Ermeni Kıpçakça Dualar Kitabı-Algış Bitigi, Sota Yay., Haarlem.
- Çengel-Kasapoğlu, H. (2007). “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesiyle Yazılmış Töre Bitigi ve Bu Eserdeki Töre, Yargı, Bitik Terimleri Üzerine”, Gazi Türkiyat Mecmuası, Güz 2007/1: 77-95.
- Ergin, M. (1997). Türk Dili Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Gabain A. V. (1988). Eski Türkçenin Grameri. (Çev: Mehmet Akalın), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Garkavets, A. (2010), Qypchaq Written Heritage, Volume III, Qypchaq Dictionary, Almatı.
- Güner, G. (2013), Kıpçak Türkçesi Grameri, Kesit Yay., İstanbul.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1994). Kıpçak Türkçesi Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kılıç, D. (2010). Ermeni Kimliğinin İnşasında Kilisenin Rolü, Prof. Dr. Harun Güngör Armağanı (Haz.: Mustafa Argunşah- Mustafa Ünal), Kesit Yay., İstanbul.

- Korkmaz, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi, 3.Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kumekov, B. (2002), “Kıpçak Hanlığı”, Türkler, C. II, Yeni Türkiye Yayınları, s: 1370-1383, Ankara.
- Kutalmış, M. (2004). “On the Armeno Kipchak”, Karadeniz Araştırmaları, S. 2: 35-42.
- Özgür, C. (2002). “Kıpçakların Dili”, Türkler, C. III, Yeni Türkiye Yayınları, s: 1267-1281, Ankara.
- Özyetgin, A. M. (2006). “Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı”, (Conference) Chinese Academy of Social Science, 23 Ocak 2006, Sino-Foreign Relationship Department of Institute of History, Beijing/China.
- Pritsak, O. (1979). “Ermeni Kıpçakçası”, Tarihi Türk Şiveleri, (Çev.: Mehmet Akalın), Atatürk Üniversitesi Yayınları, s. 131-140, Ankara.
- Tekin, T. & Ölmez M. (1999). Türk Dilleri -Giriş, Simurg Yayınları: İstanbul.